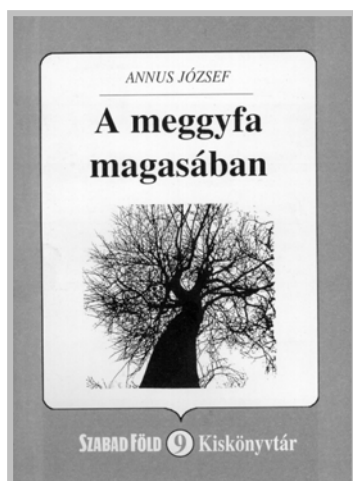

Annus József: A meggyfa magasában

Annus József kisprózáinak gyűjteménye, *A meggyfa magasában* a Szabad Föld Kiskönyvtár sorozatában jelent meg. A régi Olcsó Könyvtár jó emlékű köteteihez hasonlíthatóak a sorozat kiadványai: egy pohár sör árába kerülnek ezek a barátságos formátumú zsebkönyvek. Az olvasóréteg, amelynek a könyv szól, nagyjából azonos a Szabad Föld című hetilap közönségével: a falusi emberekkel. Érdekelhet azonban a kötet minden könyvvel élő magyar olvasót, hiszen a falusi környe-

zetben játszódó, falun élőkéről szóló, életszerű történetek általános emberi dolgokat feszegetnek.

Az írások műfaja: újságtárca formájában tált novella, karcolat, naplójegyzet, olykor publicisztika. Jó alkalom ez arra, hogy újra elmondjam, amit régóta mondogatok. Az újságírás nem az irodalom ellenkezője, még kevésbé az ellensége. Inkább közeli rokona, segítőtársa, szövetségese. Főképp a tanítványa. Az újságíró az íróktól tanulja meg a tőle telhető szinten, hogyan kell írni, szerkeszteni, stilizálni és írásban viselkedni: felelősséggel tanítani, tájékoztatni és szórakoztatni. A maradónak szánt szép szó – a József Attila-i értelemben vett irodalom – és a mai nappal elmúló időszerűség szolgálatába állított újságírás közt sokkal szorosabb a kapcsolat, mint ahogy a köztudatban elterjedt. Legjobb újságíróink mindmáig a költők, írók közül kerülnek ki, az írók közé sorolva az irodalom tudósait, sőt még a kritikuskat is.

Szabad Föld Könyv- és Lapkiadó Rt.
Budapest, 1998
200 oldal, 95 Ft

Annus József eredendően író; riporteri, szociográfusi érzékenységben nem szűkölködő novellista. Olyan elbeszélő, aki gyakran publicista szerepkörben is működik. Elődeit nehéz lenne felsorolni, mert sokan vannak attól fogva, hogy a honi újságírás járni tanul. (Nemcsak a népi írókat, hanem Kosztolányit, talán Illés Endrét, Galsai Pongrácot vagy Bertha Bulcsút is mesterének tekinti.) A magyar újságírás régóta járni tanul, de a gépkocsizás elterjedése óta mintha járni felejtene. Meg kell becsülni azokat a tollforgatókat, akik ma is azt vallják Móricz Zsigmondal, hogy *gyalogolni jó*. A lábnak sem árt, s az újságcikkek kifejezetten használ a gyaloglás. És a fapados vonat, hogy a költő-újságírótól, Sipos Gyulától vegyem kölcsön a szót. Azok az újságírók tudnak többet a világról, akik nem restek utána-járni a dolgoknak, s nemcsak a volán mögül vagy a telefondróton keresztül – meg a többi újságíró cikkeiből – tájékozódnak, hanem beülnek a fapados kupéba, hogy az Isten háta mögé is elzötyögjenek, s szóba elegyedjenek a naponta vonatozókkal. Az írások nem valamilyen vérforraló kalandoknak köszönhetik élményszerűségüket, hanem annak, hogy a gondolat az eleven tapasztalatból jön bennük a világra.

Nem kell szó szerint venni a szóképet: a gyaloglás, a fapadoson való utazgatás első sorban egy szemléletmódra utal. Olyan szemléletre, amely közelről mutatja meg ország-világ dolgait, a kultúrát, az emberi sorsokat, szokásokat, a természeti és emberi környezetet, a testi-lelki szegényedést, gazdagodást, a közérdekű gondolatot. Ezt a szemléletet az emberi együttélés írott és íratlan szabályaiból születő erkölcsi érzék s az élet megbecsülése hatja át.

*

Történelmünk minden korszaka bővelkedik az izgalmakban, reményekben és tragédiákban, embert próbáló feladatokban. Lehet, hogy mégis ez az egy-másfél

évtized, amelyet most hagyunk magunk mögött, minden más évtizednél izgalmasabb, még a forradalomban és szabadságharcban kicsúcsosodó reformkort és a világháborúba, majd újabb forradalmakba torkolló századelőt is beleértve. Ennek a korszaknak nincsenek olyan hírneves hősei, mint az említett koroknak, de lehet, hogy korunk tollforgatói több esélyt kaptak vágyaik, reményeik megvalósulására, mint elődeik. A reménytelenség korszakaiban hősökre, lángelmékre volt szükség, akik a reményt a saját lelkükből tudták kivirágoztatni.

Korunk tollforgatóinak sincs könnyű dolguk, de szerencsésebbek: reménykedőbb időben élnek, mint apáik, nagyapáik. Aki ezeknek az éveknek, az évezred utolsó éveinek hű krónikása – és aki művészi erővel megáldott emlékiratírója, ábrázolója lesz –, az bizonyára számíthat az utókor érdeklődésére. Nincs közvetlen összefüggés a nagy idők és a nagy művek között, olykor a legsivatagosabb korban teremnek a legnagyobb művek. A nagy lehetőséget mégis a forrongó, alkotóerőtől duzzadó évtizedek kínálják föl a művészeknek. Az alkalmat meg kell ragadni. Hogy érdemes, annak bizonyítására 19. századi reformévtizedeinknél vagy a századelő polgárosodásánál is legendásabb példákat felhozhatok a nagyvilágból –, kínálkozik itt Periklész kora a drámaírók és képzőművészek óriásaival éppúgy, mint Augustusé, költőkkel gazdagon, vagy a Medicieké, festőkben, szobrászokban bővelkedően.

Nemcsak a csúcokra érdemes azonban tekintenünk. A részletek is fontosak. Hétköznapijaink épp olyan érdekesek a megörökítésre, mint a történelem sátoros ünnepei. A társadalom változása olyan tempóban megy véghez, hogy már észre sem vesszük a népszokások, az életformák átalakulását. Pedig elég, ha megtekintünk egy filmet, amely a hatvanas évek első felében készült Magyarországon, s a benne

látottakat összevetjük mai életkörülményeinkkel, hogy meggyőződünk róla: mennyire másképpen élünk és gondolkozunk, mint akkor. Nemcsak a női frizura vagy a férfiak haj- és szakállviselete változott meg látványosan, nemcsak azon csodálkozunk, hogy például Szabó István valamelyik filmjében (teszem azt, az Almodozások korában) alig egy-két gépkocsi lézeng a pesti utcán vagy a Duna-parton, hanem azon is, hogy hogyan szólnak és közelednek egymáshoz a férfiak és a nők, a gyerekek és az öregek, hogyan köszöntik egymást a járókelők (köszönnek-e még egyáltalán), milyenek a munkakerkölcsök és milyen a közmodor (*A fagyalt*).

A jószemű író azt is észreveszi, ami a nagy léptékű változások ellenére, mégsem változik, hanem megcsontosodottan, megátalkodottan ugyanolyan, mint két, három vagy négy évtizeddel korábban. A szegénység most is olyan fanyar illatú, az árvaság most is épp oly keserű, a védtelenség, a kiszolgáltatottság és a tudatlanság ugyanolyan fájdalmas, mint bármikor. A jószemű író jóhiszemű, de nem gyanútlan. Nem keresi, hanem észreveszi a gyarlóságokat. Nem azzal az elhatározással fordul az élet felé, hogy hibákra leljen, hanem hogy megmutassa és elválassza egymástól a jót meg a rosszat.

Annus József megfigyeli az állandót is a változásban, miközben látja, mi az, ami csak egy árnyalatnyival módosult az életvitelben, mégis sorsok fordulnak meg ettől a parányi elmozdulástól. Az apa már üzembe jár, de lelkében gazda maradt: szabadságát annyi háztáji munkával tölti el, amennyit csak egy tanyagazda bír elvégezni (*Apám szabadsága*). Az intézetben nevelkedő gyermek szemlélete most sem vidámabb, mint régen (*Rudi*), a tulajdonbirtoklás dühe és az irigység most is olyan elkeseredett, mint Káin idején (*Enyém!*). A háziállatok és a természetben élő lények magatartása ma is éppúgy párhuzamokat mutat az emberével, mint az ókori fabu-

lákban és a nép ajkán született állatmesékben, legyen bár szó a gyilkos harcra idomított kutyáról (*Cézár*), vagy a hibás helyzetfelismerésű harkályokról, melyek az áramkapcsoló dobozban zizegő áram zajforrását akarják csőrükkel kikopogtatni (*Küzdelem*).

Annus a független szemlélő pozíciójából szemlélődik, mégsem kívülálló. Számos írásában ő maga is jelen van, de inkább csak alkalmat szolgáltatva mások megnyilvánulásaira, mintsem önmagát mutogatva. Tud esztétaszemmel is szemlélődni, de ilyenkor sem tetszeleg, hanem sorsokat tanulmányoz – például az öregkori elárulást (*Fekete pont*). Saját gyermekkorából vett történetei személyesebbek, igaz, de ezekben is olyan tapasztalatokat raktároz el, amelyek mindenkorra szólnak (*Kocsin*). Előfordul, hogy novellája a vele vagy a kisunokájával megtörtént esetet mondja el, de az emberi természetéről általában vonja le a tanulságot. Az udvaron, a lépcső tövében vadon nőtt juharcával megkísérelt és megghiúsult alku olyan belső küzdelmet fejez ki, amely az érdekegyeztetés más területein is gyakran megesis az emberrel. A természetet a magunk érdekei szerint próbáljuk alakítani, de törvényszerűségei ellenállnak, s vagy mi is alkalmazkodunk hozzá, vagy ő győz le minket; könnyen megbánhatjuk, ha mi próbáljuk őt leigázni (*Leszámolás*). A gyermekszáj-mondásokat megörökítő karcolatok annyiban többek familiáris anekdotánál, hogy van bennük valami kollektív reménység: a nagyapa személyes öröme vagy meghatottsága nemcsak az egyszem kedvencnek, hanem a közös jövőnek is szól (pl. *Csöppek, Altatom a gyereket, Ezerarcú*).

A szociográfusi érzékenység nem pusztán statisztikák állandó és változó mutatóit jelenti egy író munkájában. Annus József közelnézetben vizsgálja a szociológiai mozgást – azt például, hogy miként alakul ki pár év alatt egy folyóparton az új

üdülőtelep egy-két odaszokott, félnomád életet élő, majd tanyát ütő horgászpionír nyomán. A bódék helyét átveszik a beton-aljazatú lábasházak, közülük idővel kiemelkednek a kacsalábon forgó, újgazdag házikók. Az egyik ember csak leleményes, a másik rátarti, procc is; az egyik rászolgál a csettintő elismerésre, a másik a fejcsóválásra is. Annus magatartásmintákat vesz az életből, és véleményt formál róluk, noha nem szívesen háborog, nem botránkozik meg fölöslegesen. Nemcsak a fül-sértő emberszólást kerüli, a szokásosnál szerényebben ítélkezik. Megértőbb is, hatásosabb is így, mintha minden rosszul sikerült gesztusra, ízetlen viselkedésre próféciaikat dörögne. A régi, puritán prédikátorok felfogása nem idegen tőle, de a prédikálástól tartózkodik. Ő is a szegények és a lélekben egyszerűek (nem az együgyűek!) pártján áll, de tudja, hogy a hangosra sikeredett elmarasztalás hitelrontó. A puritánság és a purifikátorság közt nagy a különbség: az előbbi rokonszenves, az utóbbi nem.

Ma is nagy szükség van a szociális érzékenységre, talán még nagyobb, mint amikor ez volt a sikk, s ezt kérték számon az irodalmároktól, és jaj volt nekik, ha nem tudtak pedigret bizonyítani jobbágy ükapákkal, zsellér nagyapákkal, főként pedig hamis és ellenőrizhetetlen szövegekkel. Kellő szociális érzékenységgel régebben is meglátták az írók ezeket a különbségeket, s ennek leleplező ereje volt, mert a gazdagság álszenteskedéssel párosult. Ma látványosabb a különbség a gazdag és a szegény között, mint pár évtized-

del ezelőtt, s a felvágás is rájátszik erre. Nagyobb divat lett a szerzés, mint bármikor, de az emberséget most is számon lehet és kell kérni. Megérdemli a figyelmet a nyugdíjba vonuló falusi övönéni (*Délután*) csakúgy, mint a fölötteseinek kiszolgáltatott kiskatona, sőt a durva beszéd ellenére emberséges kiképzőtiszt is (*Árva honvéd*).

Annus József nemcsak a falu életét, történelmi léptékű változásait és megrögzöttségeit ismeri. Sok éven át szerkesztette a Tiszatájat, s a folyóirat gazdájaként is, íróként is, az írószövetség választmányi tagjaként is alkalma volt megismerkedni jónéhány jelentős íróval, olyanokkal, akik a műveltség s a közgondolkodás formálói lettek munkáikkal. Ceruzarajzok cím alá sorolta azokat az íróportréit, amelyekben Veres Péter, László Gyula, Féja Géza, Szilágyi Domokos és Illyés Gyula emberközeli vonásait örökíti meg. Egy-egy gesztusuk, mondásuk villanófényes gyorsfényképe lényegre tapintóbb, mint számos pályaképnek, műelemzésnek feltüntetett irodalmi dolgot. A szerző stílusa méltó a megrajzolt alakok emlékéhez: néhány könnyed vonallal már teljes értékű rajzot ad.

Az esszéértékű irodalmi arcképek nyomán emlékezetembe villan Rilke híres mondata: „Irtózatos minden angyal”. A tényekre rádöbentető igazmondásukban van valami könyörtelen. Markáns arcképekhez ez is hozzátartozik.

Alföldy Jenő